

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

PARÇALANMIŞ AİLELERDE ÜVEY EBEVEYNE SAHİP ÇOCUKLARA YÖNELİK
MANEVİ DANIŞMANLIK

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ

Hazırlayan
Fatmanur YILDIZ

DENİZLİ, 2024

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**PARÇALANMIŞ AİLELERDE ÜVEY EBEVEYNE SAHİP
ÇOCUKLARA YÖNELİK MANEVİ DANIŞMANLIK**

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ

Fatmanur YILDIZ

Proje Danışmanı: Doç. Dr. Gencal ŞENYAYLA

Enstitü Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri
Tezsiz Yüksek Lisans Programı: Manevi Destek ve Rehberlik

FATMANUR YILDIZ tarafından hazırlanan “**PARÇALANMIŞ AİLELERDE ÜVEY EBEVEYNE SAHİP ÇOCUKLARA YÖNELİK MANEVİ DANIŞMANLIK**” adlı tezsiz yüksek lisans dönem projesi danışmanlığımda hazırlanmış olup Tarih girmek için burayı tıklattın tarihinde son kontrolü yapılarak Pamukkale Üniversitesi İslam İlimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Manevi Destek ve Rehberlik tezsiz yüksek lisans dönem projesi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Danışman
Doç. Dr. Gencal ŞENYAYLA

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nuntarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

BEYAN

Bu projenin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Fatmanur YILDIZ

ÖNSÖZ

Aile, toplumların temel taşı olarak kabul edilir ve toplumların kültürel devamlılığı için ailenin varlığı ve yapısı kritik bir öneme sahiptir. Toplum içinde bireylerin kültürel ve sosyal çevreye uyum sağlamasında ailenin rolü önemli bir yere sahiptir. Bireylerin bu uyumu başarılı bir şekilde gerçekleştirebilmeleri için, aile içindeki iletişim ve uyumun sağlıklı olması şarttır; aile bir takım şartları yerine getirmemesi parçalanmalara neden olabilmektedir. Aile yapısındaki parçalanma, ölüm, ebeveynlerin uzun süreli ayrılıkları, ayrı yaşamaları veya boşanmaları ve çocukların aileden ayrılması gibi durumları kapsayan bir olgudur. Aile yapısındaki parçalanma aile bireyelerine zarar verebilmektedir. Bu zararın giderilmesi için manevi dabişmanlık önemli bir yere sahiptir.

Bilgi ve becerileri ile bize ışık tutan değerli danışman hocam Doç. Dr. Gencal ŞENYAYLA'ya teşekkürlerimi borç bilirim.

Fatmanur YILDIZ

Denizli – 2024

ÖZET

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Tezsiz Yüksek Lisans Proje Özeti

Projenin Başlığı: Parçalanmış Ailelerde Üvey Ebeveyne Sahip Çocuklara Yönelik Manevi Danışmanlık

Projeyi Hazırlayan: Fatmanur YILDIZ

Danışmanı: Doç. Dr. Gencal ŞENYAYLA

Kabul Tarihi: Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + 21

Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri **Programı:** Manevi Destek ve Rehberlik

Parçalanmış ailelerde üvey ebeveynlerle yaşayan çocuklar için manevi danışmanlık, aile yapısındaki değişikliklerin getirdiği duygusal ve psikolojik zorluklarla başa çıkmada önemli bir rol oynar. Bu tür ailelerde, boşanma, ebeveyn kaybı gibi durumlar sonucunda oluşan yeni aile düzenlemeleri, çocuklar ve üvey ebeveynler arasında çeşitli uyum sorunlarına yol açabilir.

Manevi danışmanlık, bu değişim sürecinde çocukların ve üvey ebeveynlerin duygusal ihtiyaçlarını anlamaya ve desteklemeye yöneliktir. Bu yaklaşım, bireylerin kendi iç dünyalarıyla bağlantı kurmalarına, kişisel değerleri ve inançları çerçevesinde yaşanan olayları işlemelerine yardımcı olur.

Danışmanlık sürecinde, aile üyelerinin yeni duruma uyum sağlamaları, sağlıklı iletişim becerilerini geliştirmeleri ve olası çatışma durumlarını etkili bir şekilde yönetmeleri hedeflenir. Üvey ebeveynler için, çocuklarla sağlıklı ve anlamlı ilişkiler kurma yolları üzerinde çalışılırken, çocuklar için de yeni aile dinamiklerine uyum sağlama ve olası duygusal zorluklarla başa çıkma stratejileri geliştirilir.

Bu danışmanlık süreci, aile içi ilişkilerin kuvvetlenmesine, bireylerin kendi içsel barışlarını bulmalarına ve birbirleriyle daha sağlıklı etkileşimler kurmalarına katkıda bulunur. Manevi danışmanlık, aynı zamanda aile üyelerinin kendi içsel kaynaklarına ulaşmalarını ve yaşamın zorlukları karşısında daha dirençli hale gelmelerini sağlar.

Son olarak, manevi danışmanlık, aile üyelerinin kendi manevi inanç ve değerlerini keşfetmelerine ve bu inançları günlük yaşamda nasıl uygulayabileceklerine dair rehberlik sunar. Bu süreç, bireylerin kendi manevi yolculuklarında anlam ve amaç bulmalarına yardımcı olur ve aile içinde daha derin bir anlayış ve uyumun gelişmesine katkı sağlar.

Anahtar Kelimeler: Parçalanmış Aileler, Üvey Ebeveynler, Çocuk Psikolojisi, Manevi Destek, Aile Terapisi.

ABSTRACT

Pamukkale University Institute of Islamic Sciences

Abstract of Master Thesis

Title of the Project: Spiritual Counseling for Children with Step-Parents in Broken Families

Author: Fatmanur YILDIZ**Supervisor:** Doç. Dr. Gencal ŞENYAYLA

Date: **Nu. of pages:** vi (pretext)+ 21

Department: Philosophy and Religious Studies**Subfield:** Spiritual Support and Guidance

For children living with stepparents in broken families, spiritual counseling plays an important role in coping with the emotional and psychological challenges brought on by changes in family structure. In such families, new family arrangements resulting from situations such as divorce or loss of a parent may lead to various adjustment problems between children and step-parents.

Spiritual counseling is aimed at understanding and supporting the emotional needs of children and stepparents during this process of change. This approach helps individuals connect with their inner world and process events within the framework of their personal values and beliefs.

During the counseling process, it is aimed for family members to adapt to the new situation, develop healthy communication skills and effectively manage possible conflict situations. While step parents work on ways to establish healthy and meaningful relationships with children, strategies for adapting to new family dynamics and coping with possible emotional difficulties are developed for children.

This counseling process contributes to strengthening family relationships, helping individuals find their inner peace and establishing healthier interactions with each other. Spiritual counseling also enables family members to tap into their inner resources and become more resilient in the face of life's challenges.

Finally, spiritual counseling offers guidance for family members to explore their own spiritual beliefs and values and how to apply these beliefs in daily life. This process helps individuals find meaning and purpose in their spiritual journey and contributes to the development of deeper understanding and harmony within the family.

Keywords: Broken Families, Stepparents, Child Psychology, Spiritual Support, Family Therapy.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM PARÇALANMIŞ AİLE KAVRAMLARI

1. Ebeveyn Ölümü	4
2. Ebeveynlerin Evden Ayrılması	4
3. Ebeveynlerin Boşanması	4
4. Parçalanmış Aile İle İlgili Araştırmalar	5
5. Üvey Anne-Baba.....	8

İKİNCİ BÖLÜM AİLE, DİN, MANEVİ DANIŞMANLIK

1. Kurum Olarak Aile	10
2. Din ve Aile.....	12
3. Manevi Danışmanlık ve Aile	14
4. Parçalanmış Ailelerde Üvey Ebeveyne Sahip Çocuklara Yönelik Manevi Danışmanlık	17
SONUÇ.....	18
KAYNAKÇA	20

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

Akt. : Aktaran

ASHB : Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Çev : çeviren

ts. : Tarihsiz

SAV : Sallallâhu Aleyhi ve Sellem

vd. : ve diğerleri

GİRİŞ

Parçalanmış ailelerde yaşayan çocuklar, özellikle yeni üvey ebeveynlerle birlikte yaşamaya başladıklarında, bir dizi duygusal ve psikolojik zorlukla karşılaşabilirler. Manevi danışmanlık, bu değişikliklerin neden olduğu stres ve uyum sorunlarına müdahale etmek için önemli bir araçtır.

Bu araştırmanın temel konusu, parçalanmış ailelerde üvey ebeveynlerle yaşayan çocukların karşılaştığı özgül zorlukları anlamak ve bu zorlukların üstesinden gelmelerine yardımcı olacak manevi danışmanlık yöntemlerini keşfetmektir. Araştırma, çocukların duygusal ihtiyaçlarını, üvey ebeveynlerle ilişkilerini ve bu yeni aile yapısına uyum süreçlerini kapsamlı bir şekilde inceler.

Bu araştırmanın amacı, parçalanmış ailelerdeki çocukların karşılaştığı duygusal ve psikolojik zorluklara odaklanarak, manevi danışmanlık yoluyla sağlanabilecek destek mekanizmalarını belirlemektir. Özellikle, çocukların duygusal sağlığını korumak, aile içi iletişimi güçlendirmek ve yeni aile dinamiklerine sağlıklı bir şekilde uyum sağlamalarına yardımcı olmak bu araştırmanın temel amaçları arasındadır.

Bu araştırma, üvey ebeveynlerle yaşayan çocukların karşılaştığı zorlukları daha iyi anlamamıza ve bu zorluklara müdahale etmek için etkili stratejiler geliştirmemize olanak tanır. Aynı zamanda, aile danışmanları, terapistler ve sosyal hizmet uzmanları için değerli bilgiler ve yöntemler sunarak, bu alandaki profesyonel uygulamaları zenginleştirir.

Bu konuda yapılacak araştırma, parçalanmış ailelerde üvey ebeveyne sahip çocuklarla ilgili bilgi birikiminin genişletilmesine ve etkili müdahale yöntemlerinin geliştirilmesine katkıda bulunacaktır. Araştırma kaynakları olarak akademik makaleler, kitaplar, vaka çalışmaları, anketler ve alan uzmanlarının görüşleri kullanılacaktır. Bu çeşitlilik sayesinde, konu çok yönlü bir perspektifle ele alınacaktır.

Literatür kritiğinde, mevcut çalışmaların eleştirel bir değerlendirmesi yapılacaktır. Bu değerlendirme, konuyla ilgili mevcut literatürün kapsamını, metodolojisini ve bulgularını incelerken, araştırma boşluklarını ve potansiyel yeni araştırma yönlerini belirleyecektir. Ayrıca, kullanılan araştırma metodolojilerinin güçlü ve zayıf yönleri ile farklı teorik perspektifler analiz edilecektir.

Bu araştırma, parçalanmış ailelerdeki çocukların ve üvey ebeveynlerin karşılaştıkları zorlukları daha iyi anlamamıza ve bu zorluklara etkili şekilde müdahale etmek için gereken stratejileri geliştirmemize yardımcı olacak. Aile danışmanları, terapistler ve sosyal hizmet uzmanları için değerli bilgiler ve uygulamalar sunularak, bu alandaki profesyonel uygulamalar zenginleştirilecektir. Araştırma sonuçları, aile içi ilişkilerin iyileştirilmesine, çocukların duygusal sağlığının korunmasına ve aile bireylerinin yaşam kalitesinin artırılmasına katkı sağlayacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM PARÇALANMIŞ AİLEKAVRAMLARI

Aile, toplumların temel taşı olarak kabul edilir ve toplumların kültürel devamlılığı için ailenin varlığı ve yapısı kritik bir öneme sahiptir. Tarih boyunca aile kavramı birçok farklı şekilde tanımlanmış olsa da, bu tanımlar genellikle ailenin toplum için temel bir birim olduğu görüşünde birleşir. Bu tanımlamalar, ailenin yapısını ve işlevlerini vurgulamıştır.¹Toplum içinde bireylerin kültürel ve sosyal çevreye uyum sağlamasında ailenin rolü önemlidir. Bireylerin bu uyumu başarılı bir şekilde gerçekleştirebilmeleri için, aile içindeki iletişimin sağlıklı olması şarttır. Aile, sağlıklı bir iletişim ortamı yaratabilmesi için, öncelikle kendi iç bütünlüğünü korumalıdır.²

Aile yapısındaki parçalanma, ölüm, ebeveynlerin uzun süreli ayrılıkları, ayrı yaşamaları veya boşanmaları ve çocukların aileden ayrılması gibi durumları kapsayan bir olgudur.³Parçalanmış aile, evlilik birliğinin yasal yollarla sonlandırılması, eşlerden birinin iş nedeniyle evden ayrılması ya da ölümü gibi sebeplerle ortaya çıkan bir aile modelidir.⁴Ebeveynlerin ayrılması veya bir ebeveynin ölümü gibi durumlar, çocukların yeni duruma adaptasyon sürecini, akademik yaşamlarını ve ebeveynleriyle olan iletişimlerini etkilemektedir. Bu tür durumlar, çocukların duygusal alanlarda, özellikle anne-babadan beklenen sevgi ve ilgi konusunda eksiklikler yaşamasına yol açabilmektedir.⁵

Ebeveyn ölümü gibi aile bütünlüğünün parçalanmasına sebep olan durumlar, aile üyeleri ve özellikle çocuklar üzerinde derin etkiler bırakır. Özellikle çocukluğun erken dönemlerinde anne kaybı yaşayan çocuklar için bu durumun etkileri, baba kaybına

¹Mehmet Sağlam, *Boşanma Sürecinde Olan Ailelerdeki Çocukların Aile Algılarının ve Sorunlarının Resimler Aracılığı İle İncelenmesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011), 15.

²Ersay Özmen Alkan, *Parçalanmış Aile Modelindeki Öğrencilerin Eğitimdeki Başarı Durumları (Trabzon Örneği)* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 33.

³İbrahim Ethem Özgüven, *Ailede İletişim ve Yaşam* (Denizli: Pdrem Yayıncılık, 2011), 69.

⁴Arzu Özatça, *Ergenlerde Sosyal ve Duygusal Yalnızlığın Yordayıcısı Olarak Aile İşlevleri*(Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi,2009), 56.

⁵Ünal Şentürk, *Parçalanmış Aile Çocuk İlişkisinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler (Malatya Uygulaması)*(Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006), 58.

kıyasla daha zor telafi edilir. Anne ölümünden sonra çocuklara bakım sağlayan kişiler, annenin sağladığı sevgi ve ilgi düzeyini genellikle sağlayamamaktadır.⁶

Ailenin bütünlüğünün bozulmasının ana sebepleri arasında ebeveyn ölümü, anne-baba boşanması ve ebeveynlerin evden ayrılması bulunmaktadır.⁷ Bu durumlar, aile yapısının değişimine ve çocuklar üzerinde çeşitli etkilerin ortaya çıkmasına yol açar.

1. Ebeveyn Ölümü

Ölüm olgusu, bireylerin kontrolü dışında gerçekleşen ve aile bütünlüğünün bozulmasına neden olan bir süreçtir.⁸ Ebeveynlerden birinin vefatı durumunda, çocuklar da yetişkinlerde görülen benzer duygusal tepkileri yaşayabilirler. Bunlar arasında suçluluk duygusu, öfke, üzüntü, depresyon ve kaygı gibi duygular bulunur.⁹ Bu duyguların her biri, çocuğun yaşadığı kaybı işleme şeklini ve genel duygusal durumunu etkileyebilir ve bu sürecin sağlıklı bir şekilde yönetilmesi önem taşır.

2. Ebeveynlerin Evden Ayrılması

Aile bütünlüğünün bozulmasına yol açan faktörler sadece doğrudan etkilerle sınırlı değildir; dolaylı etkiler de bu süreçte önemli bir rol oynar. Aile fertlerinden birinin sağlık sorunları yaşaması veya bu sağlık sorunlarının sonucu olarak ortaya çıkan sakatlıklar, ailenin sosyal ve duygusal yapısını etkileyebilir. Ayrıca, aile üyelerinin toplum içinde yaşadığı krizler veya yıkıcı doğa olayları gibi dışsal faktörler de aile bütünlüğünü dolaylı yollarla etkileyebilir. Bunun yanı sıra, ebeveynlerden birinin iş veya diğer sebeplerle aile yaşam alanından uzakta bulunması da ailenin bütünlüğü üzerinde dolaylı bir etki yaratabilir.¹⁰ Bu tür durumlar, aile içi ilişkileri ve dinamikleri zorlayarak aile bireylerinin duygusal ve sosyal sağlığını etkileyebilir.

3.Ebeveynlerin Boşanması

Ebeveynlerin boşanması, aile bütünlüğünün bozulmasının önemli sebeplerinden biri olarak kabul edilir ve aile bireylerini olumsuz yönde etkiler. Boşanma sürecinde

⁶Alkan, *Parçalanmış Aile Modelindeki Öğrencilerin Eğitimdeki Başarı Durumları (Trabzon Örneği)*, 35.

⁷Şentürk, *Parçalanmış Aile Çocuk İlişkisinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler (Malatya Uygulaması)*,61.

⁸Şentürk, *Parçalanmış Aile Çocuk İlişkisinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler (Malatya Uygulaması)*,62.

⁹Mustafa Köylü, “Ölüm Olayının Çocuklar Üzerine Etkisi ve ‘Ölüm Eğitimi’”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/17(2004), 95.

¹⁰Şentürk, *Parçalanmış Aile Çocuk İlişkisinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler (Malatya Uygulaması)*, 66.

yaşanan çatışmalar ve boşanmanın ardından ortaya çıkan gerginlikler, aile üyelerinin bu değişimlere uyum sağlamasında zorluklara yol açar. Bu durumlar, özellikle aile içindeki çocuklar üzerinde derin ve yıkıcı etkilere neden olabilir.¹¹ Çocuklar, boşanmanın getirdiği belirsizlik ve değişikliklere duygusal olarak daha hassas tepki gösterme eğilimindedirler ve bu süreçte onların duygusal ihtiyaçlarına özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir.

4.Parçalanmış Aile İle İlgili Araştırmalar

Ulusal ve uluslararası alanda parçalanmış ailelerden gelen ergenlik dönemindeki öğrenciler hakkında yapılmış bir dizi araştırma bulunuyor. Bu çalışmaların genel bir derlemesi aşağıdaki gibidir:

Öngider tarafından yapılan bir çalışmada, parçalanmış ailelerden gelen ergenlerin, anne-babası bir arada olan ergenlere kıyasla sosyal, akademik ve psikolojik açılardan daha fazla olumsuz etkiyle karşılaştıkları tespit edilmiştir. Ayrıca, bu ergenlerin bağlanma konusunda da sorunlar yaşadıkları gözlemlenmiştir.¹²

Erdim ve Ergün tarafından yapılan başka bir çalışmada ise, ailede boşanma sonrası ergenlerin düşük özsaygı, terk edilme kaygısı, yoğun korku ve kaygı, değersizlik hissi ve okuldaki başarısızlık gibi problemlerle karşılaştıkları belirtilmiştir.¹³

Çelikoğlu tarafından yapılan bir çalışmada, 12-16 yaşları arasındaki 100 ergenin katılımıyla boşanmanın benlik saygısı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda, boşanmanın ergenlerin benlik saygısını olumsuz etkilemediği ve boşanmış aileye sahip ergenlerin benlik saygısı düzeylerinin yüksek ve orta seviyede olduğu tespit edilmiştir.

Kuyucu, parçalanmış aileye sahip ergenlerin bilişsel çarpıtmaları ile benlik değeri arasındaki ilişkiyi inceledi. Bu çalışma, parçalanmış aileye sahip ergenlerin benlik saygıları ile bilişsel çarpıtmaları arasında olumsuz bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, başarılı olma, saygın olma, fikirlerin aile ile paylaşılması, üvey

¹¹Şenay Pırtık, *Boşanmış ve Tam Aileden Gelen Okul Öncesi Çocukların Sosyal Beceri ve Akran Tepkilerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*(Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 35.

¹²Nilgün Öngider, “Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*5/2(2013), 140.

¹³Leyla Erdim–Ayşe Ergün, “Boşanmanın Ebeveyn ve Çocuk Üzerindeki Etkileri” *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi* 3/1 (Şubat 2016),78.

kardeşe sahip olma, anne ve babayı tekrar bir araya getirme çabaları, boşanmadan dolayı kendini suçlama gibi faktörlerin benlik değeri ile bilişsel çarpıtmalar arasında anlamlı farklılıklar yarattığı belirtilmiştir.¹⁴

Elmacı, parçalanmış ve bütünlüğünü koruyan aileye sahip ergenlerin depresyon ve uyum düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişkiyi inceledi. Bu çalışmada, ebeveynleri boşanmış ve evliliğini devam ettiren toplam 203 lise öğrencisiyle çalışılmıştır. Araştırma sonuçları, yüksek düzeyde sosyal destek algılayan ergenlerin kişisel uyum, genel uyum, sosyal uyum ve depresyon puanlarının orta ve düşük düzeyde sosyal destek algılayan ergenlere göre anlamlı derecede daha iyi olduğunu göstermiştir.¹⁵

Biçer, Adana'da yapılan bir çalışmada, tam aileye sahip ergenlerin, parçalanmış aileye sahip ergenlere göre daha atılgan olduklarını ve daha yüksek yetkinlik beklenti düzeyine sahip olduklarını tespit etmiştir.¹⁶

Pancar ise, Adana'daki 452 lise öğrencisi üzerinde yaptığı çalışmada, parçalanmış aileye sahip akademik başarı düzeyi düşük ergenlerin yalnızlık düzeyinin diğer gruplardan daha yüksek olduğunu bulmuştur.¹⁷

Benedek ve Brown, ergenlik dönemine özgü problemlerin, aile parçalanması durumunda daha yıkıcı bir hal aldığını ve ergenlerin bu dönemde duygusal krizleri daha yoğun yaşadığını belirtmişlerdir.¹⁸

Richardson ve McCabe tarafından yapılan bir çalışmada, anne-babası boşanmış 76 ergen ile boşanmamış 91 ergenin karşılaştırıldığı çalışmada, boşanmış ailelerden

¹⁴Yeşim Kuyucu, *Boşanmış Ailede Yetişen Ergenlerin Bilişsel Çarpıtmalarıyla Benlik Değeri Arasındaki İlişki*(İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007), 83.

¹⁵Fiğen Elmacı, *Parçalanmış ve Bütünlüğünü Koruyan Aileye Sahip Ergenlerin Depresyon ve Uyum Düzeylerinde Sosyal Desteğin Rolü*(Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001), 23.

¹⁶Esra Biçer, *Parçalanmış ve Tam Aileye Sahip Ergenlerin Atılganlık ve Sosyal Yetkinlik Beklenti Düzeylerinin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi*(Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 12.

¹⁷Ayşegül Pancar, *Parçalanmış ve Tam Aileye Sahip Ergenlerin Yalnızlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 3.

¹⁸Arzu Özağı, *Depresyon Düzeyi Yüksek Parçalanmış Aile Çocuklarıyla Yapılan Eğitsel Grup Oyunlarının Depresyon Düzeylerine Etkisi*(İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 15.

gelen ergenlerin daha düşük yaşam doyumu ve daha yüksek anksiyete, depresyon ve stres düzeylerine sahip oldukları bulunmuştur.¹⁹

Peterson ve Zill, aile içi çatışmaların ergenlerin uyum düzeylerine olan etkisini inceledikleri araştırmada, aile içi çatışmaların artmasıyla ergenlerin depresyon, anti-sosyal davranışlar ve hiperaktif davranışlar sergileme ihtimalinin arttığını; olumlu ebeveyn-çocuk iletişiminin ise aile içi çatışmaları azalttığını belirtmişlerdir.²⁰

Lengua ve diğerleri, boşanmanın çocuklar ve anneler üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışmada, ebeveynleri boşanmış çocukların daha fazla uyum sorunu yaşadıklarını ve şiddet ile depresyon geliştirdiklerini sonucuna ulaşmışlardır.²¹

Brubeck ve Beer, parçalanmış aile çocukları ile tam aileye sahip çocukların intihar düşünceleri, ölüm kaygıları, özsaygıları, depresyon durumları ve akademik başarıları üzerine yaptıkları araştırmada, parçalanmış aileye sahip ergenlerin özsaygı ve akademik başarılarının daha düşük, depresyon seviyelerinin ise daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.²²

Maier ve Lachman, on yedi yaşından önce aile içi boşanma ya da ebeveyn kaybı yaşamış yetişkinlerin orta yaş dönemindeki fiziksel ve ruhsal sağlıklarına olan etkisini inceledikleri çalışmada, boşanmış aileden gelen erkeklerde daha az pozitif ilişki, düşük kendini kabul, daha düşük çevre yönetimi ve yüksek depresyon gözlemlenmiş; aile kaybının ise erkeklerde daha yüksek otonomi, kadınlarda ise yüksek depresyon düzeyi ile sonuçlandığı belirtilmiştir.²³

Amato ve Keith, ailesiyle yaşayan ve ailesi boşanmış çocuklar arasındaki farklılıkları araştırdıkları geniş çaplı çalışmalarında, boşanmış ailelerden gelen çocukların okulda daha fazla problem yaşadıkları, davranış sorunları gösterdikleri,

¹⁹Sylvia Richardson-Michael P. McCabe, "Parental Divorce During Adolescence And Adjustment In Early Adulthood", *Adolescence* 36/143 (2001), 467.

²⁰James L. Peterson- Nicholas Zill, "Marital Disruption, Parent-Child Relationships, And Behavior Problems In Children", *Journal of Marriage and Family* 48/2, (1986), 295.

²¹Liliana J. Lengua vd., "The Additive And Interactive Effects Of Parenting And Temperament In Predicting Adjustment Problems Of Children Of Divorce", *Journal Of Clinical Psychology* 29/2 (2000), 232.

²²Dann Brubeck-John Beer, "Depression, Self-Esteem, Suicide Ideation, Death Anxiety, And GPA In High School Students Of Divorced And Nondivorced Parents", *Psychological Report* 71 (1992), 755.

²³Hailey E. Maier- Margie E. Lachman, "Consequences Of Early Parental Loss And Separation For Health And Well-Being In Midlife", *International Journal of Behavioral Development* 24/2 (2000), 183.

akranları ve ebeveynleriyle daha fazla çatışma içinde oldukları ve kendilerine yönelik olumsuz bakış açılarına sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır.²⁴

5. Üvey Anne-Baba

Üvey aile yapıları, bir önceki tam aile yapısının bozulmasının ardından oluşan aile türleridir. Böyle bir ailede, çocuklar ve üvey ebeveyn arasında sağlıklı veya çatışmalı ilişkiler gelişebilir. Bu durum, aile yapısının ikinci kez dağılmasına yol açabilir. Çocukların aileden uzaklaşması veya üvey ebeveynin olumsuz tutumları nedeniyle biyolojik ebeveynin ayrılma ya da boşanma kararı alması mümkündür. Bu süreç, ailenin tekrar dağılmasına ve özellikle çocukların çeşitli psikolojik ve sosyal sorunlar yaşamasına sebep olabilir.

Boşanma veya ebeveyn kaybı sonucu oluşan üvey anne veya baba durumu, belirtilen sorunların yanı sıra suç eğilimi gibi davranışları da tetikleyebilir. Tek ebeveynin yeniden evlenmesi durumunda, genellikle çocuklar, yeni gelen üvey ebeveyni biyolojik anne-baba olarak kabul etmekte güçlük çeker. Çocuklarda yeni üvey ebeveyne karşı önyargı oluşabilir veya çocuk, yoğun duygusal etkilerle üvey ebeveynin biyolojik ebeveynin yerini alamayacağını düşünebilir. Bu, çocuk ve üvey ebeveyn arasında çatışmaların oluşmasına zemin hazırlayan bir ortam yaratır. Üvey ebeveynler, toplumun olumsuz önyargıları ve yüksek beklentileri arasında zorlanırken, çocuklar da üvey ebeveynle ve biyolojik ebeveynlerine duydukları duygular arasında çelişki yaşarlar. Bu karmaşık dinamikler, aile içi ilişkilerin daha da zorlaşmasına ve çocukların duygusal zorluklarla karşı karşıya kalmasına neden olur.²⁵

Evlilik, temelde iki yetişkin arasında kurulan bir sözleşme olsa da, ebeveynlerin çocuklarına karşı sorumlulukları da bu süreçte önemli bir rol oynar. Yeni bir ebeveyn figürünün aileye katılması, çocuklar için karmaşık duygulara yol açabilir. Bu yeni üveye adaptasyon süreci, hem çocuklar hem de üvey ebeveyn için zorlu olabilir. Üvey ebeveyn, biyolojik ebeveynin yerini tam olarak alamayabilir ve çocukların duygusal tepkileri farklılık gösterebilir.

²⁴ Paul Amato-Bruce Keith, "Parental Divorce and The Well-Being of Children: A Meta-Analysis", *Psychological Report*, 110 (1991), 26.

²⁵ Mahmut Tezcan, *Çocuk Sosyolojisi* (Ankara: Kök Yayıncılık, 2005), 15.

Çocukların, üvey anne veya babayı kabul etme süreci, yetişkinlerin bu durumu nasıl ele aldıklarına bağlıdır. Eğer yetişkinler, çocukların duygusal tepkilerine hazırlıklı olursa ve üvey ebeveynin rolü açıkça tanımlanırsa, bu geçiş süreci daha sorunsuz olabilir. İkinci bir evlilik planlanırken, çocukların fikirleri de dikkate alınmalı ve üvey ebeveynin, biyolojik ebeveynin yerini almayacağı, ancak sevgi ve destek sağlayabileceği açıklanmalıdır.

Üvey ebeveynlerin, biyolojik ebeveynler gibi davranma beklentisi içinde olmamaları önemlidir. Zorlamadan ve baskı yapmadan, duygusal bağın zamanla gelişmesine izin vermek, ilişkinin sağlıklı gelişimi için elzemdir. Çocuğa değer vermek, onun duygularını anlamaya çalışmak ve sabırlı olmak, bu yeni aile yapısının sağlıklı bir şekilde gelişmesine yardımcı olur.

Disiplin konusunda, biyolojik ebeveynin ana sorumlu olmaya devam etmesi ve üvey ebeveynin de bu süreçte destekleyici bir rol oynaması önemlidir. Aile içi görüş ayrılıkları çocuğun önünde tartışılmamalıdır.

Çocukların, üvey anne veya babaya bakış açısı yaş, cinsiyet ve kişisel deneyimlerine bağlı olarak değişebilir. Örneğin, küçük çocuklar üvey anne veya babayı öz ebeveynlerine ihanet etmek olarak algılayabilirler. Ergenler ise, bu yeni üveyi bir rakip veya maddi beklentilerin kaynağı olarak görebilirler.²⁶

Üvey aile yapısının çocuklar üzerindeki etkisi, çocuğun yaşına, cinsiyetine, mizacına ve kişilik özelliklerine göre farklılık gösterebilir. Ebeveynin yeniden evlenmesi, çocuğun hayatında yeni bir düzeni ve karmaşayı beraberinde getirebilir. Bu değişiklikler, çocukların duygusal ve davranışsal tepkilerinde çeşitlilik yaratır.

Anne ve babalar, çocuklarının üvey ebeveynle olan ilişkilerini olumlu yönde etkilemek için, kendi tutumlarını ve davranışlarını dikkatlice yönetmelidir. Çocukların hoşlanabilecekleri üvey ebeveynlere karşı kendilerini korumaları, çelişkili duygular ve suçluluk hissi yaşamaları mümkündür. Ebeveynler, çocukların bu yeni durumu kabullenmesine ve sağlıklı ilişkiler kurmasına yardımcı olmak için duyarlı ve anlayışlı olmalıdır.

²⁶ Tezcan, *Çocuk Sosyolojisi*, 19.

İKİNCİ BÖLÜM AİLE, DİN, MANEVİ DANIŞMANLIK

1. Kurum Olarak Aile

Aile, toplumsal yapı içerisinde en temel birim olarak tanımlanır ve aynı çatı altında bir arada yaşayan kişilerden oluşur.²⁷ Bir birey dünyaya geldiği andan itibaren aile, onun temel fizyolojik ihtiyaçlarının karşılandığı ilk sosyal çevredir. Zamanla bu rol, bireye psikolojik ve manevi destek sağlama görevini de üstlenir.²⁸

Ailenin kurumsal yapısı içinde, birlikte yaşayan bireyler arasında gelişen duygusal, sosyal ve ekonomik bağlar, aile ilişkilerinin temelini oluşturur. Bu bağlar sayesinde, aile üyeleri arasında sevgi, güven ve karşılıklı sorumluluk duygusu gelişir. Aile üyeleri, yaşanan zorlukları birlikte aşar ve başarıları birlikte kutlar. Bu durum, kan bağı, evlilik ya da evlat edinme yoluyla kurulan akrabalık bağları aracılığıyla gerçekleşir.²⁹ Aile, bireyin kendini hem psikolojik hem de biyolojik açıdan bir parçası olarak gördüğü bir yapıdır. Günümüzde aile kavramının çeşitlenmesiyle birlikte farklı aile yapılarına rastlamak da mümkündür.³⁰

Toplumun en temel yapı taşı olan aile, beslenme, barınma, sağlık, eğitim gibi temel ihtiyaçların karşılanmasının ötesinde, toplumun inşasında da kritik bir rol oynar. Aile, toplumun değerlerini, normlarını, geleneklerini ve kültürel davranışlarını geliştirmede önemli bir işlev üstlenir.³¹ Ailenin psiko-sosyal ve kültürel yapısı, genel olarak toplumun bu alanlardaki durumunu da şekillendirir.³²

²⁷Serap Nazlı, *Aile Danışmanlığı* (Ankara:Anı Yayıncılık, 2014), 61.

²⁸ Ali Bayer, “Değişen Toplumsal Yapıda Aile”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*4/8 (2013), 102.

²⁹Hatice Kılınçer, *Maneviyat Yönelimli Aile Danışmanlığı: Yaşantısal Aile Danışmanlığı Çerçevesinde Bir Model Önerisi*(İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 12.

³⁰Samuel T. Gladding, *Aile Terapisi: Tarihi, Kuram ve Uygulamaları*, çev., İbrahim Keklik- İbrahim Yıldırım (Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları, 2015), 39.

³¹Mustafa Özgenel- Özden Yılmaz, “The Relationship Between Spiritual Well-Being and Happiness: An Investigation on Teachers”, *Spiritual Psychology and Counseling*5/3 (2020), 228.

³²Halil Ekşi- Zehra Kahraman, “Bir Evlilik ve Aile Hayatı Eğitim Programının Evli Kadınlarda Evlilik Uyumuna ve Aile Sistemine Etkisi”, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*3/6 (2014), 131.

Aile, kültürel kimliklerin oluşturulması ve kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynar.³³ Toplumsal düzen ve kültürel sürekliliği destekleyerek toplumsal organizasyonun gerçekleşmesini sağlar.³⁴ Bireyler, aile içinde gördükleri değerler, tutumlar ve davranışlar temelinde toplum içindeki rollerini şekillendirirler.³⁵ Güvenlik hissi, sevgi, takdir gibi duyguların yanı sıra, problem çözme, etkili iletişim ve başa çıkma gibi beceriler de aile ortamında kazanılır.³⁶

Aileler, karşılaştıkları zorluklarla başa çıkabilme kapasitesine göre iki kategoriye ayrılabilir: sağlıklı ve sağlıklı olmayan aileler. Sağlıklı aileler, problem çözme, etkili iletişim ve stres yönetimi gibi becerileri geliştirerek yaşadıkları sorunları daha kolay aşabilir ve dengeyi koruyabilirler. Buna karşın, sağlıklı olmayan aileler bu tür sorunlara çözüm bulma ve dengeyi sağlama konusunda yetersiz kalırlar.³⁷

Ailelerin dini ve psikolojik işlevleri, bireyin bedensel, zihinsel ve ruhsal uyumunu sağlamak ve manevi iyi oluşun devamlılığını korumak için önemlidir. Bireyin benlik yapısı ve insan olma özellikleri, aile ile kurulan ilişkilerin niteliğine bağlı olarak şekillenir. Aile, hem yoğun manevi tatminlerin hem de derin duygusal sıkıntıların ve çatışmaların yaşandığı bir yer olabilir.³⁸

Türkiye'de yapılan aile yapıları araştırmalarına göre, aile içi anlaşmazlıkların sebepleri çeşitlidir. Kültürel farklılıklar, arkadaş ve sosyal çevre, cinsel uyumsuzluk, eğlence alışkanlıkları, kişisel farklılıklar, dış görünüme yeterince özen göstermeme, siyasi ve dini görüş ayrılıkları, ailenin bir arada vakit geçirememesi, internet kullanımı, harcamalar, alkol ve kumar alışkanlıkları, kıskançlık, çocuklarla ve evle ilgili

³³Adnan Selman, "Aile-Din İlişkisi ve Aile İçi Roller", *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi*4/1 (2018), 16.

³⁴Azize Nilgün Canel, *Evlilik ve Aile Hayatı*(Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2011), 58.

³⁵Hayati Hökekleli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*(İstanbul: DEM Yayınları, 2016), 18.

³⁶Fatma Balcı Arvas, *Aile Psikolojisi, Din ve Değerler* (İstanbul: Emin Yayınları, 2020), 29.

³⁷Aylin İlden Koçkar - Mehmet Harma Taya, *Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi: Aile İçi Anlaşmazlıklar, Çocuklara Yansımaları ile Çocuğun Değerinin Yıllar İçerisinde Değişimi*, (Ankara: Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018), 53.

³⁸Salih Aybey, *Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Soruların Analiz ve Değerlendirilmesi: (Ege Bölgesi Örneği)* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi , 2015), 52.

sorumluluklar, sigara kullanımı gibi konular aile içi sorunların başlıca nedenleri arasında yer alır.³⁹

Ege bölgesinde yapılan bir başka araştırmada, aile içi sorunlar arasında iletişim sorunları, ebeveyn-çocuk ilişkileri, gençlik sorunları, ekonomik zorluklar, boşanma, cinsellik, zararlı alışkanlıklar, insan ilişkileri, dini meseleler ve batıl inançlar sıralanmıştır. Bursa ve İzmir'de yapılan araştırmalarda ise nikah, boşanma, aile planlaması, geçimsizlik, aldatma, aile içi şiddet, olumsuz akraba ilişkileri, psikolojik sorunlar, ebeveyn-çocuk/genç ilişkisi, cinsel içerikli sorunlar, bağımlılık, dua/yardım talepleri, ekonomik sorunlar ve engellilik gibi konular aile içi sorunlar arasında yer almaktadır.⁴⁰

Aile içi sorunlar çok boyutlu olup, sosyolojik, psikolojik ve dini yönleri içerebilir. Ailelerin karmaşık yapısı, yaşanan sorunların çeşitliliğine katkıda bulunur. Bu sorunlara yönelik yardımların çok yönlü, bilinçli ve dikkatli olması gerekmektedir. Temel sorunlardan biri olan iletişimsizlik, sorunların çözümünde önemli bir faktördür. İletişim, sorunların önlenmesinde ve çözüm sürecinde kritik bir rol oynar. Sağlıklı kişilerarası iletişim, sorunların bir kısmını önleyebilir ve danışmanlık sürecinde sorunların doğru tespiti ve çözümüne katkıda bulunabilir.⁴¹

2.Din ve Aile

Din, insanların hayatlarındaki zorluklarla başa çıkma sürecinde önemli bir rol oynar ve onların psikolojik sağlamlığını güçlendirerek travmatik olaylardan daha güçlü bir şekilde çıkmalarına yardımcı olabilir.⁴² Özellikle tedavi edilmesi zor hastalıklar ve ölüm gibi zorlu deneyimler karşısında insanlara iyimser kalmaları konusunda destek sağlar. Ayrıca, mutsuzluk, başarısızlık ve sağlıksız evlilik gibi durumlarda da önemli bir destekleyici rol üstlenebilir.⁴³

Dinin, aile yapısının önemli bir bileşeni olduğu ve aile hayatının merkezinde yer aldığı tüm dinlerde kabul edilir. Din ve aile, iyi davranışların teşvik edilmesi ve kötü

³⁹Suzan Yıldırım, *Yaşanmış Olaylar Bağlamında Dini Danışmanlığa Konu Olan Aile İçi Sorunlar: (Bursa ve İzmir Örneği)* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 25.

⁴⁰Arif Durğun, "Aile İçi Problemler ve Çözüm Önerileri", *Mehir Aile Dergisi*1 (2016), 83.

⁴¹Yıldırım, *Yaşanmış Olaylar Bağlamında Dini Danışmanlığa Konu Olan Aile İçi Sorunlar: (Bursa ve İzmir Örneği)*, 26.

⁴²İbrahim Gürses, *Dindarlık ve Kişilik* (İstanbul: Emin Yayınları, 2017), 46.

⁴³Selman, "Aile-Din İlişkisi ve Aile İçi Roller", 20.

davranışların önlenmesi gibi ortak amaçlara sahip olarak kontrol ve denetleme işlevlerini yerine getirir⁴⁴. Aile içi iletişimde ve eşler arası uzlaşmada önemli bir yere sahip olan din, ayrıca bağlılık ve bağışlama gibi değerleri teşvik ederek aile ilişkilerinin devamlılığına katkıda bulunur ve sağlıklı aile yapılarının oluşmasına yardımcı olur.⁴⁵

Yahudilik, Hristiyanlık ve özellikle İslam gibi semavi dinlerde, din ve aile ilişkileri, ailenin korunması, sağlıklı bir şekilde devam ettirilmesi ve her bir aile ferдинin rol, görev ve sorumluluklarının belirlenmesi gibi konular detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Örneğin, Yahudilikte, "Çoğalın ve yeryüzünü doldurun" (Tekvin, 1:27-28) emriyle evlenme ve çocuk sahibi olma teşvik edilirken, Hristiyanlıkta, "Adam annesini babasını bırakacak, karısına bağlanacak ve ikisi tek bir beden olacaklar" (Matta, 19:5-6; Efesliler, 5:31) ifadesiyle evliliğin önemi ve ayrılmamanın değeri vurgulanır.⁴⁶

Aile içi problemlerle mücadelede dinin sunduğu çeşitli unsurlardan biri, dini sosyalleşme etkinlikleridir. Dindar kişiler üzerinde yapılan araştırmalar, dindarlığın aile içi uyumla güçlü bir pozitif ilişkisi olduğunu göstermiş, dini inanç ve duaların problemleri önleme ve uzlaşma sağlamada etkili olduğunu ortaya koymuştur. Güne birlikte başlayıp bitiren, kaliteli zaman geçiren ve şükran duygularını paylaşan aileler, sevgi, saygı, birlik ve dayanışma gibi değerleri güçlendirirler.⁴⁷

İslam'da ise, ailenin kurulması, gelişimi ve sürdürülmesi konusunda belirli gereklilikler vurgulanır. Peygamber Efendimiz (sav)'in "Ey gençler topluluğu, kim evlenme imkânı bulursa evlensin" (Buhari, Nikah, 3) hadisi, evliliğin hem dünyevi hem de manevi boyutunun önemini gösterir. Kur'an'da "Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması..." (Rum, 30:21) ayeti, evliliğin önemini ve mahiyetini vurgular. İslam'da aile değerleri, sevgi, saygı, güven, dürüstlük, iffet, sabır, şükür ve sorumluluk gibi evrensel değerlerle desteklenmektedir. Bu değerlerin ailede

⁴⁴Arvas, *Aile Psikolojisi, Din ve Değerler*, 32.

⁴⁵Kılınçer, *Maneviyat Yönelimli Aile Danışmanlığı: Yaşantısal Aile Danışmanlığı Çerçevesinde Bir Model Önerisi*, 15

⁴⁶Fatma Bayraktar Karahan, *İslam'da Aile* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 75.

⁴⁷Ahmet Rıfat Geçioğlu- Ertuğrul Döner, "İslam'da Evlilik ve Aile Bağlamında Günümüzde Tartışılan Konular Üzerine Psiko-Sosyal Bir Değerlendirme", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*19/2 (2019), 605.

var olması, sağlıklı bir aile yapısını destekler ve olası zorluklarla başa çıkmada önemli bir role sahiptir.⁴⁸

3. Manevi Danışmanlık ve Aile

Psikoloji, insanın ruhsal durumunu ve bu durumun dışı vurumlarını kapsamlı bir şekilde inceleyen bir disiplindir. İnsanın çok yönlü yapısı nedeniyle, psikoloji farklı araştırma alanlarına ve uzmanlık gereksinimlerine yol açar.⁴⁹ Bu alanlardan biri olan din psikolojisi, insanın dini yaşantısı, duyguları, düşünceleri, tasavvurları, dini tutumları, dini eğilimleri ve tecrübelerini, inanç ve inançsızlık durumlarını, hidayet ve dinden kopma süreçlerini inceleyen bir bilim dalıdır.⁵⁰

İnsan davranışları sabit değil, değişken bir yapıdadır ve içinde yaşadığı toplum da sürekli evrilmektedir. İnsanlar, hem çevrelerini hem de kendilerini sürekli değiştiren ve bu değişimden etkilenen varlıklardır.⁵¹ Manevi ihtiyaçlar her zaman mevcut olmakla birlikte, bu ihtiyaçların yoğunluğu da insanın kendisi gibi değişebilir. Modern toplumda, özellikle kentlerde yaşayan insanlar yabancılaşma olgusuyla karşı karşıya kalmışlardır.⁵² Din, bu noktada insanlara manevi bir sığınak sunar ve maddenin ön planda olduğu günümüz dünyasında bile, insanların özlerine dönme eğilimiyle tekrar ilgi odağı haline gelir. Din ve maneviyatın sosyal yaşamda ve literatürdeki ilgi artışı, bu öze dönüş sürecinde yönlendirici bir etkiye sahiptir.⁵³

Maneviyat, hayatı anlamlandırma sürecinde aşkın olanı ele alır ve sadece anlamlandırılmış olandan daha fazlası olduğunu kabul eder.⁵⁴ Din ve dini faaliyetler, kişinin manevi hayatını zenginleştirmeyi hedefler. Dindarlık ve maneviyat arasındaki ilişki, her ne kadar bağımsız kavramlar olarak ele alınsa da, bu iki alan birbiriyle kesişen ve örtüşen özelliklere sahiptir. Bu alanlarda yapılan araştırmalar, dinin maneviyatı

⁴⁸ Sema Karagöz-Emine Gümüş Böke, *Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 95.

⁴⁹ Hayati Hökelekli, *Psikolojiye Giriş* (Bursa: Emin Yayınları, 2013), 36.

⁵⁰ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016), 25.

⁵¹ Muhammed Kızılgeçit, *Yalnızlık Umutsuzluk ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Çalışma* (Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2015), 251.

⁵² Sevde Düzgüner- Ali Ayten, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Kılavuzu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 33.

⁵³ Sevde Düzgüner, "Nereden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz", ed. Ali Ayten, *Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi*, (İstanbul: DEM Yayınları, 2016), 1/17- 43.

⁵⁴ Ömer Faruk Söylev, *Suçta Sürüklenmiş Çocuklar ve Maneviyat* (Ankara: Sonçağ Akademi, 2022), 112.

kapsadığını ya da tam tersini savunurken, bazıları ise bu iki kavramın birbirinden ayrı veya aynı olduğunu iddia eder.⁵⁵

Maneviyat, uyum, affetme, hoşgörü, sabır ve sevgi gibi değerlerle kişinin kendi iç dünyası ve diğer insanlarla kurduğu ilişkilere katkıda bulunur.⁵⁶ Manevi danışmanlık ve rehberlik, din mensubu olsun ya da olmasın, insanların manevi ihtiyaçlarını karşılamayı hedefler.⁵⁷ Bireyin karşılaştığı sorunlara dini değerler çerçevesinde çözüm bulmayı amaçlayan bu alan, sadece dini problemlerle sınırlı kalmayıp, ölüm, hastalık, yoksulluk, evlilik, bağımlılık, ebeveyn-çocuk ilişkisi gibi birçok konuda desteği içerir.⁵⁸

Psikolojide, Freud'un psikanaliz ve davranışçı yaklaşımlarının yanı sıra, insanın daha bütüncül ele alındığı yaklaşımlar da gelişmiştir. Carl Rogers ve Abraham Maslow tarafından sistematize edilen insancıl yaklaşım, kişinin kendini gerçekleştirme ve manevi doyum yaşaması üzerine odaklanır.⁵⁹ Pozitif psikoloji, dinin insanın mutluluğu, hayat memnuniyeti, umut ve iyi oluş üzerindeki olumlu etkilerini vurgular ve kontrol mekanizmaları sayesinde suç işleme, saldırganlık, bağımlılık gibi olumsuz davranışların azalmasına katkı sağlar.⁶⁰

Jung ve Rogers gibi psikologlar, kişinin kendini aşkın olan bir varlığa teslim etmesinin ve ben ötesi ilişkilerin önemine dikkat çeker.⁶¹ Bu, genel anlamda evrenin büyüklüğüne olan inanç ve özelden kendinden yüce bir varlığa inanç anlamına gelir. İnsanın manevi, sosyal ve psikolojik yönlerinin bütüncül bir şekilde ele alınması ve bu unsurların dengeli çalışması gerekliliği vurgulanır. Bu bağlamda, ruh sağlığı ve dinin ortak çalışmaları, manevi danışmanlık ve rehberlik alanının gelişimine katkı sağlamıştır.⁶²

⁵⁵Düzgüner-Ayten, *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Kılavuzu*, 35.

⁵⁶Önur Özdoğan, "İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 472 (2006), 130.

⁵⁷Emel Güvenç, "Manevi Danışmanlığın Felsefi Temelleri Bağlamında Stoa Ahlak Öğretisi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/2 (2020), 531.

⁵⁸Ömer Faruk Söylev, *Manevi Bakım ve Danışma Psikolojisi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 29.

⁵⁹Jerry M. Burger, *Kişilik Psikolojisi Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri*, çev. İnan Deniz - Erguvan Sarıoğlu (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006), 98.

⁶⁰Söylev, *Suçla Sürüklenmiş Çocuklar ve Maneviyat*, 115.

⁶¹Ali Ayten, *Din ve Sağlık: Kavram, Kuram ve Araştırma* (İstanbul: Marmara Akademi Yayınları, 2018), 26.

⁶²Rymond J. Corsini- Danyy Wedding, *Current Psychotherapies /Güncel Psikoterapiler*, çev. Seda Darcan Çiftçi – Mina Türkoğlu Solmaz (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012), 230.

Manevi danışmanlık ve rehberlik, uluslararası literatürde "pastoral care and counselling", "spiritual-spirituality" gibi çeşitli isimler altında incelenen, ülkemizde ise "dini danışmanlık ve rehberlik", "manevi bakım" gibi kavramlarla tanımlanan bir alan olarak karşımıza çıkar. Clebsch ve Jaekle bu alandaki faaliyetleri, din adamlarının problem yaşayan bireylere destekleme, iyileştirme, uzlaştırma ve rehberlik etme olarak tanımlarken, Clinibel ise kişi ve grubun gelişimini teşvik eden bir etkiye vurgu yapmaktadır. Schlauch, bireyi beden, zihin ve ruh bütünlüğü içinde ele alır.

Manevi danışmanlık ve rehberlik, özellikle ABD'de ruh sağlığı üzerine yapılan çalışmalarda dikkate alınırken, Köylü'ye göre, Batı'da ve uzak doğu dinlerini benimseyen ülkelerde çeşitli psikolojik ve sosyal sorunlar için bu alandan yararlanılmaktadır. Bu yaklaşım, bireyin inandığı dini sisteme bağlılığı arttıkça, evrensel değerleri daha kolay benimsemesini sağlar.⁶³

Freud'un psikanaliz ve davranışçı yaklaşımlarının yanı sıra, Carl Rogers ve Abraham Maslow'un insancıl yaklaşımları, bireyin kendini gerçekleştirme ve manevi doyum yaşama sürecine odaklanır. Pozitif psikoloji, dinin bireyin mutluluğu ve sağlığı üzerindeki olumlu etkilerini vurgular.⁶⁴

Manevi danışmanlık ve rehberlik, bireyin dini ve psikolojik sorunlarını ele alırken, iyileştirme, destekleme, yönlendirme, uzlaştırma ve geliştirme gibi çeşitli fonksiyonlara sahiptir.⁶⁵ Bu hizmetler, aile içi ilişkiler, depresyon, yalnızlık, stres gibi birçok konuda destek sağlar ve bireyin psiko-sosyal gelişimine katkıda bulunur. Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında etkin ve yetkin profesyonellerin rolü, özellikle zor durumda olan ailelere destek sağlamak açısından kritik öneme sahiptir. Bu alanda yapılan çalışmalar, din ve maneviyatın insanın ruh sağlığı ve toplumsal refah üzerindeki etkilerini inceler ve önemli katkılar sunar.⁶⁶

⁶³Mustafa Köylü, *Teoriden Pratiğe Dini Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri: Samsun Örneği*. (İstanbul: DEM Yayınları, 2016), 70.

⁶⁴Salih Aybey, "Dini Danışmanlık Bağlamında Aile ve Dini Rehberlik Büroları," *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*3/2 (2015), 145.

⁶⁵Ali Ulvi Mehmedoğlu, "Din, Dindarlık ve Değerler", *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1/2 (2013),183.

⁶⁶Karagöz-Böke, *Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*, 216.

4. Parçalanmış Ailelerde Üvey Ebeveyne Sahip Çocuklara Yönelik Manevi Danışmanlık

Parçalanmış ailelerde üvey ebeveynlere sahip çocuklar, genellikle karmaşık duygusal süreçlerden geçerler. Bu durum, çocukların kimlik gelişimi, aileye aidiyet hissi ve güvenlik duygularını etkileyebilir. Manevi danışmanlık bu süreçte önemli bir role sahip olup, çocukların bu yeni aile düzenine uyum sağlamalarına ve yaşadıkları duygusal zorlukları aşmalarına yardımcı olabilir.⁶⁷

Manevi danışmanlık, çocukların yaşadıkları değişiklikleri anlamlandırmalarına ve kabullenmelerine yardımcı olur. Danışmanlar, çocukların duygularını ifade etmelerine olanak tanıyarak, onlara dinlemek, anlamak ve desteklemek için güvenli bir ortam sunarlar. Bu süreçte, çocukların yaşadıkları kayıp, öfke, kafa karışıklığı ve hüznün gibi duyguların normal ve doğal olduğunu anlamaları teşvik edilir.⁶⁸

Üvey aile yapılarına özgü zorluklar ele alınırken, manevi danışmanlar aile içi iletişim becerilerini geliştirmeye, çatışma çözümü stratejilerine ve aile içinde sağlıklı sınırların oluşturulmasına odaklanabilirler. Ayrıca, üvey ebeveyn ve çocuklar arasındaki ilişkilerin kademeli olarak gelişmesine yardımcı olmak için ailelere rehberlik ederler.⁶⁹

Manevi danışmanlık, çocukların kendi inançları ve manevi değerleri çerçevesinde yaşadıkları değişimleri yorumlamalarına da yardımcı olabilir. Bu, çocukların kendi manevi inançlarını ve değerlerini keşfetmelerine, bu inançları günlük yaşamlarına nasıl entegre edebileceklerini anlamalarına ve olası zorluklarla başa çıkmaları için manevi kaynakları nasıl kullanabileceklerini öğrenmelerine olanak tanır.

Manevi danışmanlık, çocukların kendilerini değerli ve önemli hissetmelerini sağlamak, aile içindeki yeni rolleri ve dinamikleri kabullenmelerini kolaylaştırmak ve sağlıklı bir aile ortamının sürdürülmesine katkıda bulunmak için önemlidir. Bu süreçte, danışmanların çocukların yaş gruplarına ve bireysel ihtiyaçlarına uygun yaklaşımlar benimsemeleri gerekir.

⁶⁷Suat Cebeci, "Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8/19 (2010), 55.

⁶⁸Mehmet Emin Ay, *Din Eğitimi ve Din Hizmetlerinde Rehberlik* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2010), 192.

⁶⁹Faruk Kanger, "Manevi Rehberlikte Proaktif Bir Yaklaşım Olarak Hz. Muhammed'in (sav) Örnekliliği", *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/6-7 (2015), 84.

SONUÇ

Parçalanmış ailelerde üvey ebeveynlere sahip çocuklar için sağlanan manevi danışmanlık hizmetleri, bu çocukların yaşadıkları duygusal ve psikolojik zorluklarla başa çıkmalarında hayati bir rol oynamaktadır. Bu tür aile yapılarındaki çocuklar, genellikle ciddi duygusal değişiklikler ve karmaşık ilişki dinamikleri ile yüzleşmek zorunda kalabilirler. Manevi danışmanlık, çocukların bu değişiklikleri anlamlandırmalarına, duygusal olarak sağlıklı bir şekilde işlemelerine ve yeni aile düzenine uyum sağlamalarına yardımcı olabilir.

Bu süreçte, çocukların duygularını güvenli bir ortamda ifade etmelerine olanak tanıyan manevi danışmanlar, çocukların kendi iç dünyalarını anlamalarına ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamalarına destek olurlar. Üvey aile yapılarında yaşanan özgü özellikler ve zorluklar, manevi danışmanlar tarafından dikkatle ele alınır ve aile içi iletişim, çatışma çözümlene ve sağlıklı sınırların oluşturulması gibi konularda rehberlik sağlanır.

Manevi danışmanlık, ayrıca çocukların kendi inanç ve manevi değerlerini keşfetmelerine ve bu değerleri yaşamlarına nasıl entegre edebileceklerini öğrenmelerine yardımcı olur. Bu süreç, çocukların zorluklarla başa çıkmaları için manevi dayanaklarını nasıl kullanabileceklerini anlamalarını sağlar.

Parçalanmış ailelerde üvey ebeveynlere sahip çocuklar için manevi danışmanlık, bu çocukların duygusal sağlıklarını korumalarına, aile içindeki değişikliklere uyum sağlamalarına ve kişisel manevi yolculuklarında desteklenmelerine katkıda bulunan önemli bir hizmettir. Bu hizmet, çocukların kendilerini değerli hissetmelerine, yeni aile dinamiklerini anlamalarına ve sağlıklı ilişkiler kurmalarına olanak tanırken, aynı zamanda onların bütünsel gelişimini destekler.

KAYNAKÇA

- Alkan, Ersoy Özmen. *Parçalanmış Aile Modelindeki Öğrencilerin Eğitimdeki Başarı Durumları (Trabzon Örneği)*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Altaş, Nurullah – Köylü, Mustafa. *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Amato, Paul- Keith, Bruce. “Parental Divorce and The Well-Being of Children: A Meta-Analysis”, *Psychological Report* 110 (1991), 26-46.
- Arvas, Fatma Balcı. *Aile Psikolojisi, Din ve Değerler*. İstanbul: Emin Yayınları, 2020.
- Ay, Mehmet Emin. *Din Eğitimi ve Din Hizmetlerinde Rehberlik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2010.
- Aybey, Salih. Dini Danışmanlık Bağlamında Aile ve Dini Rehberlik Büroları. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2015), 141-153.
- Aybey, Salih. *Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Soruların Analiz ve Değerlendirilmesi: Ege Bölgesi Örneği*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Ayten, Ali. *Din ve Sağlık: Kavram, Kuram ve Araştırma*. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları, 2018.
- Bayer, Ali. “Değişen Toplumsal Yapıda Aile”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4/8 (2013), 101-129.
- Biçer, Esra. *Parçalanmış ve Tam Aileye Sahip Ergenlerin Atılganlık ve Sosyal Yetkinlik Beklenti Düzeylerinin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Brubeck, Dann-Ber, John. “Depression, Self-esteem, Suicide Sdeation, Death Anxiety, and GPA in High School Students of Divorced and Nondivorced Parents”. *Psychological Report* 71 (1992), 755-763.
- Burger, Jerry M. *Kişilik Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri*. çev. İnan Deniz, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006.
- Canel, Azize Nilgün. *Evlilik ve Aile Hayatı*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2011.
- Cebeci, Suat. “Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 8/19 (2010), 55 - 63
- Corsini, Rymond J. - Wedding, Danyy. *Current Psychotherapies: Güncel Psikoterapiler*. çev. Seda Darcan Çiftçi – Mina Türkoğlu Solmaz, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012.
- Çelikoğlu, Ceyhan. *Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısına Etkisinin İncelenmesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1997.
- Durğun, Arif. “Aile İçi Problemler ve Çözüm Önerileri”. *Mehir Aile Dergisi* 1 (2016), 83-95.
- Düzgüner, Sevde. “Nereden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz”. ed. Ali Ayten. *Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi*(İstanbul: DEM Yayınları, 2016). 17- 43.
- Düzgüner, Sevde-Ayten, Ali. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Kılavuzu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Ekşi, Halil- Kahraman, Zehra. “Bir Evlilik ve Aile Hayatı Eğitim Programının Evli Kadınlarda Evlilik Uyumuna ve Aile Sistemine Etkisi”. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 36/36 (2012), 129 - 145

- Elmacı, Figen. *Parçalanmış ve Bütünlüğünü Koruyan Aileye Sahip Ergenlerin Depresyon ve Uyum Düzeylerinde Sosyal Desteğin Rolü*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- Erdim, Leyla- Ergün, Ayşe. “Boşanmanın Ebeveyn ve Çocuk Üzerindeki Etkileri”. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi* 3/1 (2016), 78- 84.
- Geçioğlu, Ahmet Rıfat- Döner, Ertuğrul. “İslam’da Evlilik ve Aile Bağlamında Günümüzde Tartışılan Konular Üzerine Psiko-Sosyal Bir Değerlendirme”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 19/2 (2019), 605 – 607.
- Gladding, Samuel. T. *Aile Terapisi: Tarihi, Kuram ve Uygulamaları*. Çev. İbrahim Keklik-İbrahim Yıldırım. Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları, 2015.
- Gürses, İbrahim. *Dindarlık ve Kişilik*. İstanbul: Emin Yayınları, 2017.
- Güvenç, Emel. “Manevi Danışmanlığın Felsefi Temelleri Bağlamında Stoa Ahlak Öğretisi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29/2 (2020), 529-558.
- Hökelekli, Hayati. *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*. İstanbul: DEM Yayınları, 2016.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016.
- Hökelekli, Hayati. *Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Emin Yayınları, 2013.
- Kanger, Faruk. “Manevi Rehberlikte Proaktif Bir Yaklaşım Olarak Hz. Muhammed’in (sav) Örneği”. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/6-7 (2015), 79-103.
- Karagöz, Sema - Gümüş Böke, Emine. *Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Karahan, Fatma Bayraktar. *İslam’da Aile*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Kılınçer, Hatice. *Maneviyat Yönelimli Aile Danışmanlığı: Yaşantısal Aile Danışmanlığı Çerçevesinde Bir Model Önerisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Kızılgöç, Muhammed. *Yalnızlık Umutsuzluk ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Çalışma*, Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 1. Baskı, 2015.
- Koçkar Aylin İlden - Taya Mehmet Harma, *Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi: Aile İçi Anlaşmazlıklar, Çocuklara Yansımaları ile Çocuğun Değerinin Yıllar İçerisinde Değişimi*, Ankara: Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018. 48-66.
- Köylü, Mustafa. *Teoriden Pratiğe Dini Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri: Samsun Örneği*. İstanbul: DEM Yayınları, 2016.
- Kuyucu, Yeşim. *Boşanmış Ailede Yetişen Ergenlerin Bilişsel Çarpıtmalarıyla Benlik Değeri Arasındaki İlişki*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Lengua, Liliana vd. “The Additive and Interactive Effects of Parenting and Temperament in Predicting Adjustment Problems of Children of Divorce”. *Journal of Clinical Psychology* 29/2 (2000), 232-244.
- Maier, E. Hailey- Lachman Margie E. “Consequences of Early Parental Loss and Separation for Health and Well-being in Midlife”. *International Journal of Behavioral Development* 24/2 (2000), 183-189.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi. “Din, Dindarlık ve Değerler”. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1/2 (2013), 173-189.
- Nazlı, Serap. *Aile Danışmanlığı*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2014.
- Öngider, Nilgün. “Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 5/2 (2013), 140-161.

- Özağı, Arzu. *Depresyon Düzeyi Yüksek Parçalanmış Aile Çocuklarıyla Yapılan Eğitsel Grup Oyunlarının Depresyon Düzeylerine Etkisi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Özatça, Arzu. *Ergenlerde Sosyal ve Duygusal Yalnızlığın Yordayıcısı Olarak Aile İşlevleri*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Özdoğan, Öznur. "İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47/2 (2006), 130 - 140
- Özgenel, Mustafa- Yılmaz, Özden. "The Relationship between Spiritual Well-Being and Happiness: An Investigation on Teachers". *Spiritual Psychology and Counseling* 5/3 (2020), 228 - 235
- Özgüven, İbrahim Ethem. *Ailede İletişim ve Yaşam*. Ankara: PDREM Yayıncılık, 2001.
- Pancar, Ayşegül. *Parçalanmış ve Tam Aileye Sahip Ergenlerin Yalnızlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Peterson, James. L-Zill, Nicholas. "Marital Disruption, Parent-Child Relationships, and Behavior Problems in Children". *Journal of Marriage and Family* 48/2 (1986), 295-307. <https://doi.org/10.2307/352397>
- Pırtık, Şenay. *Boşanmış ve Tam Aileden Gelen Okul Öncesi Çocukların Sosyal Beceri ve Akran Tepkilerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Richardson, Sylvia- McCabe, Michael P. "Parental Divorce During Adolescence and Adjustment in Early Adulthood". *Adolescence* 36/143 (2001), 467-489.
- Sağlam, Mehmet. *Boşanma Sürecinde Olan Ailelerdeki Çocukların Aile Algılarının ve Sorunlarının Resimler Aracılığı ile İncelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Selman, Adnan. "Aile-Din İlişkisi ve Aile İçi Roller". *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi* 4/1 (2018), 13-20.
- Söylev, Ömer Faruk. *Manevi Bakım ve Danışma Psikolojisi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Söylev, Ömer Faruk. *Suçta Sürüklenmiş Çocuklar ve Maneviyat*. Ankara: Sonçağ Akademi, 2022.
- Şentürk, Ünal. *Parçalanmış Aile Çocuk İlişkisinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler (Malatya Uygulaması)*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Tezcan, Mahmut. *Çocuk Sosyolojisi*. Ankara: Kök Yayıncılık, 2005.
- Yıldırım, Suzan. *Yaşanmış Olaylar Bağlamında Dini Danışmanlığa Konu Olan Aile İçi Sorunlar: Bursa ve İzmir Örneği*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.